2026-yil
9-son

“FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI”

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9-son

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9-son

UDK: 373.2:37.091.26

Kambarova D.S.,
University of economics and pedagogy
"Maktabgacha ta'lim" kafedrasi dotsenti v.b.

MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLA RIVOJLANISHI VA TA'LIM SIFATINI BAHOLASHNING INTEGRATIV MODELI

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'limda baholashning ikki yo'nalishi — bola rivojlanishini baholash va ta'lim tashkiloti faoliyati sifatini baholash — yaxlit tizim sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqot qiyosiy hujjat tahlili metodologiyasiga asoslangan bo'lib, natijada baholashning to'rt darajali arxitekturasi asoslandi, milliy va xalqaro yondashuvlarning baholash funksiyalari hamda sifat o'lchovlari bo'yicha qiyosiy profili aniqlandi. Tahlil milliy normativ bazada strukturaviy va summativ komponentlarning ustunligini, protsessual sifatni o'lchash vositalarining yetishmasligini ko'rsatdi. Shu asosda bola rivojlanishi va ta'lim sifatini bog'lovchi olti bosqichli integrativ baholash sikli taklif etildi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagogik baholash, formativ baholash, ta'lim sifati, protsessual sifat, davlat standarti, monitoring, kuzatuv.

ИНТЕГРАТИВНАЯ МОДЕЛЬ ОЦЕНИВАНИЯ РАЗВИТИЯ РЕБЁНКА И КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье оценивание в дошкольном образовании рассматривается как целостная система, объединяющая оценку развития ребёнка и оценку качества деятельности дошкольной организации. Исследование выполнено в методологии сравнительного документального анализа. Анализ показал преобладание структурных и суммативных компонентов при дефиците инструментов измерения процессуального качества; предложен шестишаговый интегративный цикл оценивания.

Ключевые слова: дошкольное образование, педагогическое оценивание, формативное оценивание, качество образования, процессуальное качество, государственный стандарт, мониторинг, наблюдение.

AN INTEGRATIVE MODEL FOR ASSESSING CHILD DEVELOPMENT AND EDUCATION QUALITY IN PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. The article examines assessment in preschool education as an integrated system uniting the assessment of child development and of institutional quality. A comparative document analysis design was applied: ten sources selected against explicit criteria (four national regulatory documents and six international sources) were examined through directed content analysis. The analysis reveals a predominance of structural and summative components alongside a shortage of instruments for measuring process quality; a six-stage integrative assessment cycle is proposed.

Keywords: preschool education, pedagogical assessment, formative assessment, education quality, process quality, state standard, monitoring, observation.

Kirish. Maktabgacha yosh davri bolaning kognitiv, ijtimoiy-hissiy va jismoniy imkoniyatlari jadal shakllanadigan, uning keyingi ta'limiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuviga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadigan muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli mazkur davrda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini aniqlash, bolaning rivojlanish dinamikasini kuzatish va

mavjud pedagogik sharoitlarning sifatini baholash alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda baholash faqat erishilgan natijalarni qayd etish vositasi sifatida emas, balki pedagogik qarorlarni asoslash, ta'lim mazmuni va metodlarini bolaning individual imkoniyatlariga moslashtirish hamda ta'lim sifatini takomillashtirishga xizmat qiluvchi uzviy pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimining normativ-huquqiy asoslari so'nggi yillarda izchil takomillashtirildi. Xususan, "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonunda maktabgacha ta'lim va tarbiya jarayonining sifatiga qo'yiladigan talablar, davlat standarti, ta'lim tashkilotlarini akkreditatsiyadan o'tkazish va ta'lim sifatini monitoring qilishning tashkiliy-huquqiy asoslari belgilangan[1]. Maktabgacha ta'limning davlat standartida bolaning rivojlanishi beshta asosiy soha — jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi, ijtimoiy-hissiy rivojlanish, nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari, bilish jarayonining rivojlanishi hamda ijodiy rivojlanish — bo'yicha belgilangan. Mazkur yo'nalishlar Davlat talablarida yosh bosqichlari bo'yicha indikatorlar orqali aniqlashtirilib, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturida bolaning kundalik faoliyati va ta'limiy jarayon bilan bog'langan amaliy mazmun kasb etadi[2; 3; 4]. Natijada mamlakatda maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishini kuzatish va baholashning muayyan mazmuniy-me'yoriy asosi shakllangan.

Xalqaro pedagogik tadqiqotlarda esa maktabgacha ta'limda baholash masalasi, avvalo, uning ta'lim jarayonini takomillashtirishdagi funksional imkoniyatlari nuqtayi nazaridan o'rganiladi. P. Black va D. Wiliam tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar baholashni ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan holda tashkil etish, ya'ni formativ baholashdan foydalanish ta'lim natijalarini yaxshilashga xizmat qilishini ko'rsatgan[5]. OECD tadqiqotlarida ham maktabgacha ta'lim sifatini belgilovchi omillar orasida pedagog va bola o'rtasidagi kundalik o'zaro ta'sir, pedagogik jarayonning mazmuni va uning tashkil etilish sifati muhim o'rin tutishi ta'kidlanadi. AQSH Milliy tadqiqot kengashi tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvlarda esa maktabgacha yoshdagi bolalarni baholashda baholash maqsadi, foydalaniladigan metod va olinadigan natija o'rtasidagi muvofiqlik asosiy metodologik talab sifatida qaraladi[6].

Shunday qilib, zamonaviy ilmiy qarashlarda baholash ikki o'zaro bog'liq yo'nalishda namoyon bo'ladi: bir tomondan, u bolaning rivojlanish holati va dinamikasini aniqlashga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, ta'lim jarayoni va uning sifatini takomillashtirish uchun pedagogik axborot manbai vazifasini bajaradi. Mazkur ikki yo'nalishning uzviyligi maktabgacha ta'limda baholashni faqat nazorat vositasi sifatida emas, balki rivojlantiruvchi va boshqaruvchi mexanizm sifatida ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Shu nuqtayi nazardan, tadqiqotning asosiy ilmiy muammosi milliy maktabgacha ta'lim amaliyotida shakllangan me'yoriy-baholash mexanizmlarini xalqaro tajribada qo'llanilayotgan rivojlantiruvchi va formativ baholash yondashuvlari bilan uyg'unlashtirish masalasidan iborat. Amaliyotda baholashning nazorat va hisobot funksiyasi nisbatan aniq belgilangan bo'lsa-da, uning pedagogik jarayonni o'zgartirish, individual rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi imkoniyatlarini yagona tizim sifatida asoslash zarurati mavjud.

Tadqiqotning maqsadi — maktabgacha ta'limda bola rivojlanishi va ta'lim sifatini baholashga oid mavjud yondashuvlarni nazariy hamda qiyosiy tahlil qilish, ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlash hamda milliy ta'lim amaliyoti uchun integrativ baholash modelining konseptual asoslarini ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi tadqiqot vazifalari belgilandi:

Maktabgacha ta'limda baholashning obyekti, funksiyalari, mazmuni va darajalarini tizimlashtirish.

Milliy normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan baholash mezonlari va xalqaro amaliyotda qo'llanilayotgan validlangan baholash vositalarini qiyosiy tahlil qilish.

Bola rivojlanishini baholash bilan ta'lim jarayoni sifatini baholash o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash.

Baholash natijalaridan pedagogik qaror qabul qilish, individual ta'lim ehtiyojlarini aniqlash va ta'lim jarayonini takomillashtirishda foydalanish imkoniyatlarini asoslash.

Milliy va xalqaro yondashuvlarning imkoniyatlarini uyg'unlashtiruvchi integrativ baholash modelining tarkibiy qismlari va ishlash mexanizmlarini belgilash.

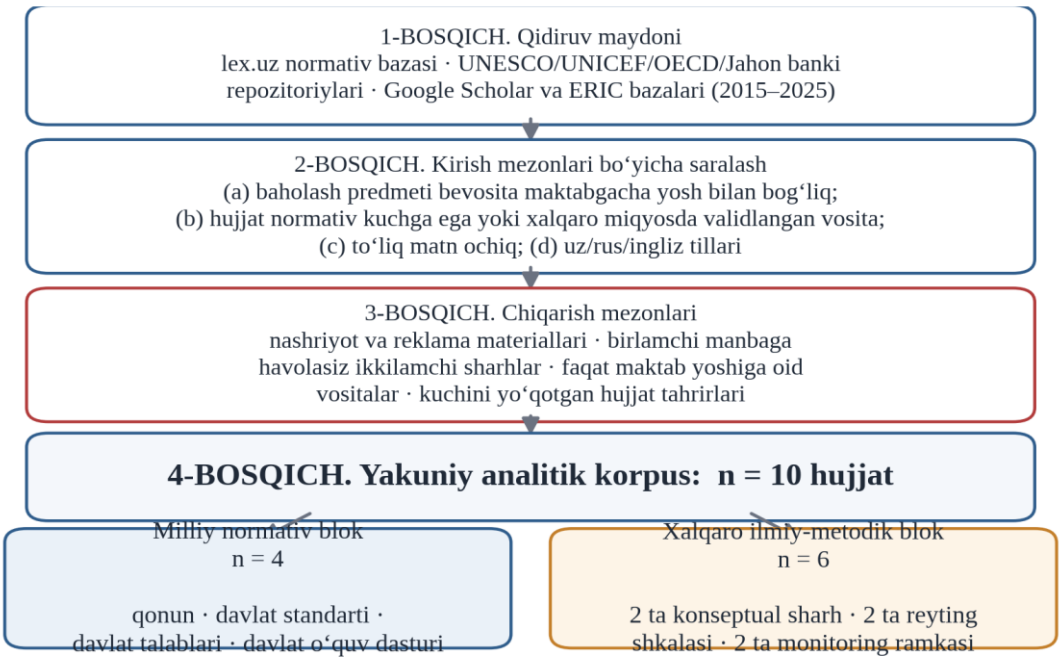
Materiallar va metodlar. Maktabgacha ta'limdagi baholash amaliyoti birinchi navbatda me'yoriy hujjatlar va validlangan o'lchov vositalari matnida moddiylashadi; demak, ularning matni birlamchi empirik material vazifasini bajaradi.

Zamonaviy manbalar uchun 2015–2025-yillar oralig'i belgilandi. Kiritish va chiqarish mezonlari 1-jadvalda keltirilgan, korpusni shakllantirish bosqichlari 1-rasmda aks ettirilgan.

1-jadval

Analitik korpusga kiritish va undan chiqarish mezonlari.

Mezon o'lchami	Kiritish sharti	Chiqarish sharti
Predmet	Baholash yoki monitoring bevosita maktabgacha yoshga taalluqli	Faqat maktab yoki oliy ta'lim baholashiga oid
Maqom	Amaldagi normativ hujjat yoki xalqaro miqyosda validlangan o'lchov vositasi	Reklama, nashriyot materiallari, metodik ishlanma
Birlamchilik	Birlamchi manba matni to'liq mavjud	Manbaga havolasiz ikkilamchi bayon
Amaldagilik	Hujjatning kuchdagi tahriri	Kuchini yo'qotgan tahrirlar
Til	O'zbek, rus yoki ingliz tili	Tarjima sifati tekshirilmagan matnlar

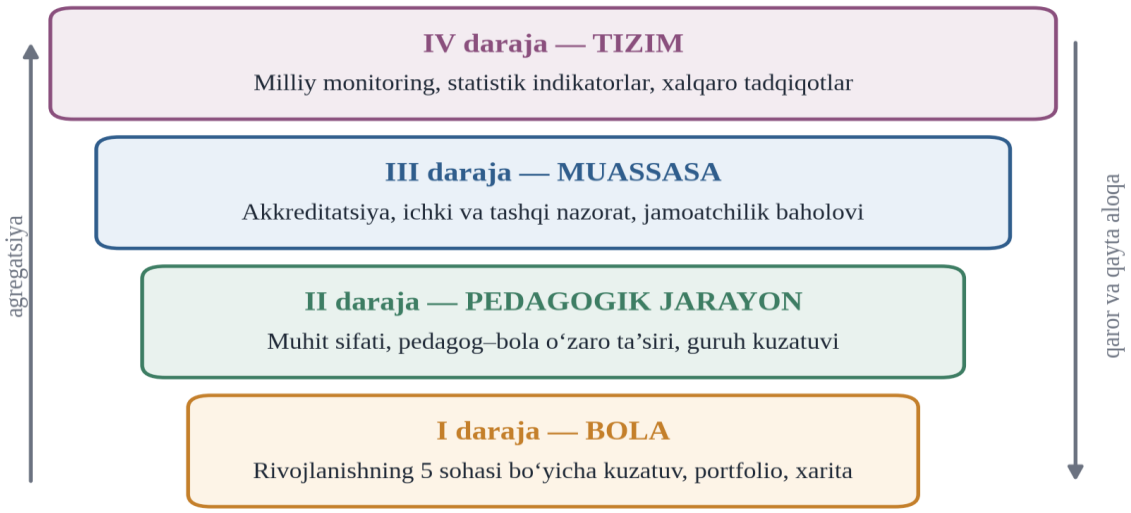

1-rasm. Analitik korpusni shakllantirish bosqichlari

Yakuniy analitik korpus quyidagilardan tashkil topdi: milliy darajada qonun, davlat standarti, davlat talablari va davlat o'quv dasturi; xalqaro darajada ikkita konseptual sharh, ikkita validlangan reyting shkalasi va ikkita monitoring ramkasi[1–8].

Natijalar. Korpusning K1 parametri bo‘yicha kodlanishi shuni ko‘rsatdiki, maktabgacha ta’limdagi baholash bir jinsli hodisa emas — u bir-biriga ierarxik tarzda ulangan to‘rt darajada amalga oshiriladi (2-rasm). Birinchi darajada bolaning rivojlanishi, ikkinchi darajada pedagogik jarayon va ta’lim muhiti, uchinchi darajada muassasa faoliyati, to‘rtinchi darajada esa tizim ko‘rsatkichlari baholanadi. Milliy normativ hujjatlar III va IV darajani batafsil tartibga soladi, I daraja Davlat talablari indikatorlari orqali mazmunan ta’minlangan, II daraja esa normativ jihatdan eng kam ishlangan bo‘g‘in bo‘lib qolmoqda.

Darajalar o‘rtasidagi aloqa ikki yo‘nalishli bo‘lishi kerak: quyidan yuqoriga — ma’lumotlarning agregatsiyasi, yuqoridan quyiga — qaror va qayta aloqaning yetkazilishi. Korpus tahlili shuni ko‘rsatadiki, milliy amaliyotda birinchi yo‘nalish (hisobot) ikkinchisiga (pedagogik qayta aloqa) nisbatan ancha kuchli tartibga solingan.

2-rasm. Maktabgacha ta’limda baholashning to‘rt darajali arxitekturasi

Baholash turlarining ko‘p o‘lchovli tasnifi 2-jadvalda umumlashtirilgan. Tasnif kodlash sxemasining K1–K4 parametrlariga muvofiq tuzilgan.

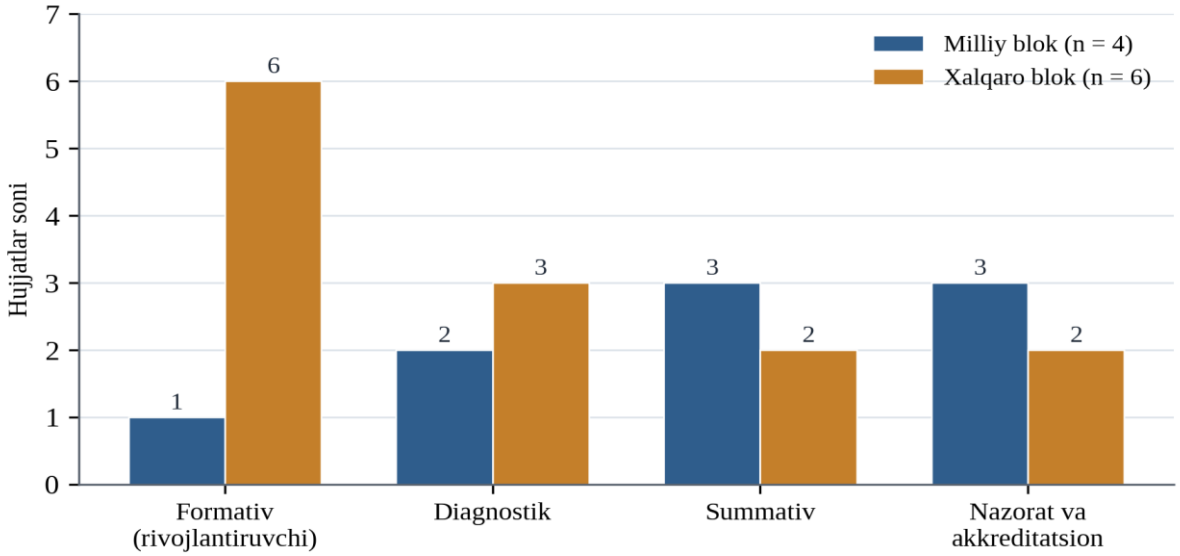
2-jadval

Maktabgacha ta’limda baholashning ko‘p o‘lchovli tasnifi

Tasnif asosi	Turlari	Maktabgacha ta’limdagi ifodasi
Obyekt (K1)	Bola natijalari; ta’lim muhiti; pedagogik o‘zaro ta’sir; tizim	Rivojlanish xaritasi; guruh muhiti tavsifi; kuzatuv protokoli; qamrov indikatorlari
Funksiya (K2)	Formativ; diagnostik; summativ; nazorat-akkreditatsion	Kundalik kuzatuv; rivojlanishdagi orqada qolishni aniqlash; yil yakuni; akkreditatsiya
Sifat o‘lchovi (K3)	Strukturaviy; protsessual; natijaviy	Guruh to‘ldiruvchanligi, pedagog malakasi; muloqot sifati; kompetensiyalar egallanishi
Natijadan foydalanish (K4)	Pedagogik korreksiya; boshqaruv qarori; hisobot	Individual ta’lim yo‘li; kadrlar rejasi; statistik hisobot
Subyekt	Pedagog; muassasa rahbariyati; tashqi ekspert; ota-ona	O‘z-o‘zini baholash, ichki, tashqi va jamoatchilik baholovi

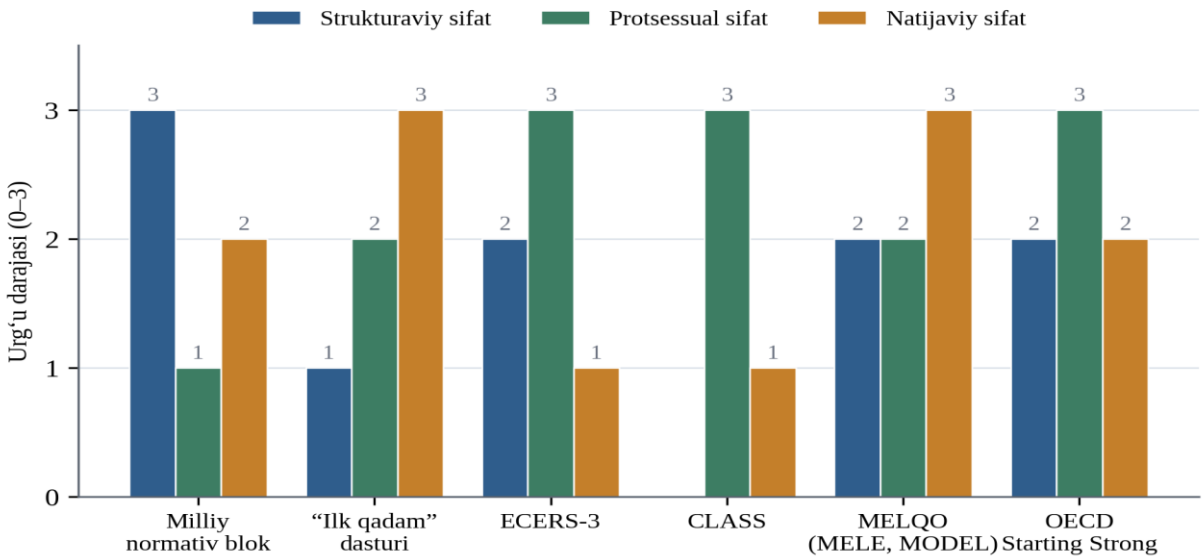
K2 parametri bo‘yicha kodlash natijalari 3-rasmda keltirilgan. Milliy blokning to‘rtta hujjatidan uchtasida summativ funksiya va uchtasida nazorat-akkreditatsion funksiya aniq ifodalangan, formativ funksiya esa faqat bitta hujjatda — “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturida bevosita qayd etilgan. Xalqaro blokning oltita manbasidan oltitasi ham formativ funksiyani markaziy o‘ringa qo‘yadi.

Quyidagi taqsimot asosiy tafovutni ko‘rsatadi, milliy hujjatlarda baholash talablarning bajarilish darajasini aniqlash vositasi, xalqaro manbalarda esa pedagogik qarorni real vaqtda o‘zgartirish mexanizmi sifatida qaraladi. Nazorat funksiyasi tizim darajasida zarur, biroq formativ funksiya bilan to‘ldirilmasa, baholash natijalari guruh amaliyotiga qaytmaydi.

3-rasm. Baholash funksiyalarining korpus bo‘yicha taqsimoti

K3 parametri bo‘yicha olingan qiyosiy profil 4-rasmda tasvirlangan.

4-rasm. Sifat o‘lchovlariga qo‘yilgan urg‘uning qiyosiy profili

Tahlil qilingan o‘lchov vositalarining texnik tavsifi 3-jadvalda umumlashtirilgan. Jadval har bir vositaning ob’ekti, tuzilishi va asosiy vazifasini qiyoslash imkonini beradi.

3-jadval

Baholash vositalarining qiyosiy tavsifi

Vosita	Baholash ob'ekti	Tuzilishi	Asosiy vazifasi
Davlat talablari (2018)	Bola rivojlanishi	5 soha, 6 yosh bosqichi bo‘yicha indikatorlar	Rivojlanish mezonlarini normativ belgilash
“Ilk qadam” dasturi (2018)	Bola rivojlanishi va faoliyat mazmuni	Sohalar bo‘yicha kompetensiyalar va faoliyat turlari	Ta’lim mazmunini rejalashtirish va kuzatish
ECERS-3[7] (2015)	Ta’lim muhiti sifati	6 subshkala, 35 indikator, 1–7 ball	Guruh muhitining sifat darajasini o‘lchash
CLASS[8] (2008)	Pedagog–bola o‘zaro ta’siri	3 domen, 10 o‘lchov, 1–7 ball	Protsessual sifatni kuzatuv orqali baholash
MELQO: MELE (2017)	Ta’lim muhiti	7 yo‘nalish (o‘yin, pedagogika, o‘zaro munosabat va b.)	Milliy sharoitga moslashuvchan muhit bahosi
MELQO: MODEL (2017)	4–6 yoshli bola natijalari	Ijroiy funksiya, ijtimoiy-hissiy va akademik ko‘nikmalar	Bola natijalarini tizim darajasida o‘lchash

MELQO ramkasining ahamiyati shundaki, u bola natijalari (MODEL) va ta’lim muhiti (MELE) modullarini yagona metodologiyada birlashtiradi hamda mamlakat sharoitiga moslashtirishga mo‘ljallangan ochiq vosita sifatida ishlab chiqilgan. Modullar bir qator mamlakatlarda, jumladan Markaziy Osiyoda ham sinovdan o‘tkazilgan, bu esa ularni milliy tizimga moslashtirish uchun amaliy asos yaratadi.

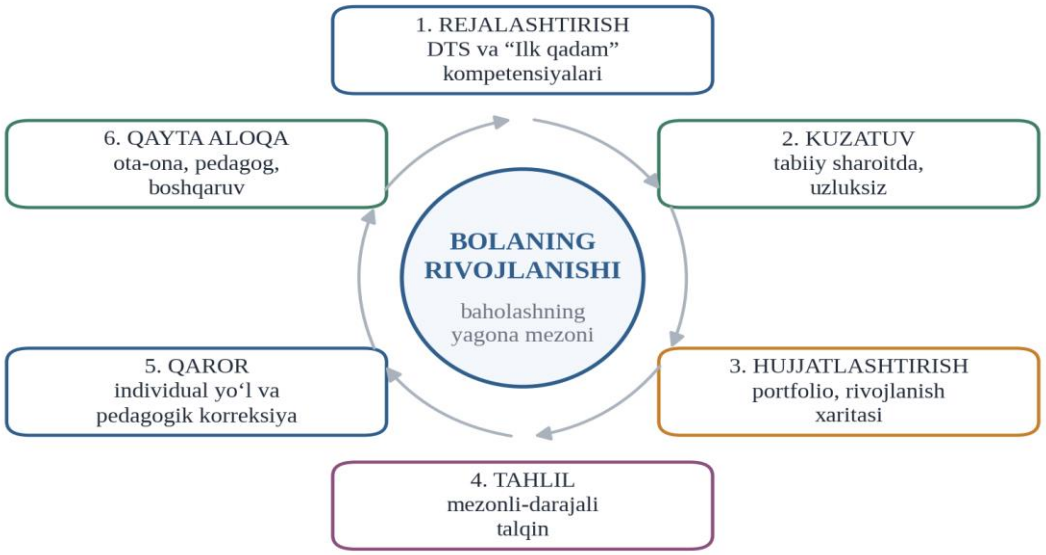
K1–K4 parametrlari bo‘yicha milliy va xalqaro bloklar kodlarini qiyoslash natijasida beshta tizimli uzilish aniqlandi (4-jadval).

4-jadval

Milliy baholash tizimida aniqlangan uzilishlar va ularning oqibatlari

Uzilish	Tahlildagi asos	Amaliyotdagi oqibati
Protsessual sifat o‘lchanmaydi	K3: milliy blokda urg‘u 1 ball	Pedagog–bola muloqoti sifati boshqaruv qarorlariga kirmaydi
Formativ funksiya instrumentallashmagan	K2: 4 ta hujjatdan 1 tasida	Kuzatuv natijalari rasmiy hisobotga aylanadi
II daraja normativ jihatdan bo‘sh	K1: guruh darajasi tartibga solinmagan	Muassasa bahosi bilan bola bahosi o‘rtasida bog‘lanish yo‘q
Yagona kuzatuv protokoli yo‘q	Vositalar tahlili (3-jadval)	Ma’lumotlar qiyoslanmaydi, dinamika kuzatilmaydi
Natijadan foydalanish bir tomonlama	K4: hisobot ustunligi	Individual ta’lim yo‘lini loyihalash cheklanadi

Aniqlangan uzilishlarni bartaraf etish uchun bola rivojlanishini va ta’lim sifatini bog‘lovchi olti bosqichli integrativ baholash sikli ishlab chiqildi (5-rasm). Modelning markazida bolaning rivojlanishi turadi: barcha darajalardagi baholash natijalari pirovardida shu mezon orqali ma’no kasb etadi.

5-rasm. Bola rivojlanishi va ta'lim sifatini baholashning integrativ sikli

Modelning daraja–vosita–natija bog'liqligi 5-jadvalda konkretlashtirilgan.

5-jadval

Integrativ modelning daraja–vosita–natija matritsasi

Daraja	Baholash ob'ekti	Tavsiya etilgan vosita	Davriylik	Natijadan foydalanuvchi
I — Bola	5 soha bo'yicha rivojlanish	Kuzatuv kartasi, portfolio, rivojlanish xaritasi	Uzluksiz; yakuniy tahlil — yiliga 2 marta	Pedagog, ota-ona
II — Pedagogik jarayon	Muhit va o'zaro ta'sir sifati	ECERS-3/CLASS asosidagi moslashtirilgan protocol	Yiliga 1–2 marta	Pedagog, metodist
III — Muassasa	Faoliyat sifati	Ichki o'z-o'zini baholash + tashqi ekspertiza	Yiliga 1 marta; akkreditatsiya davriyligida	Rahbariyat, ekspert
IV — Tizim	Qamrov va natija ko'rsatkichlari	MELQO tipidagi tanlanma tadqiqot	3–5 yilda 1 marta	Vazirlik, tadqiqotchilar

Muhokama. Tadqiqot natijalari milliy normativ baza maktabgacha ta'limda baholashning mazmuniy asosini, ya'ni nimalar baholanishi lozimligini yetarlicha aniq belgilab berganini ko'rsatdi. Xususan, Davlat talablarida bolaning rivojlanish sohalari yosh bosqichlari kesimida indikatorlar orqali ifodalangan bo'lib, ular kuzatuvga asoslangan formativ baholashni tashkil etish uchun zarur mazmuniy poydevorni yaratadi. Biroq mazkur indikatorlarni kundalik pedagogik faoliyatga izchil tatbiq etish, kuzatuv natijalarini qayd etish, tahlil qilish va ular asosida pedagogik qaror qabul qilishni tartibga soluvchi yagona metodik protokolning yetarli darajada shakllanmaganligi baholash tizimining muhim metodik bo'shlig'i sifatida namoyon bo'lmoqda.

Qiyosiy tahlilning yana bir muhim natijasi maktabgacha ta'lim sifatini baholashda strukturaviy va protsessual ko'rsatkichlar o'rtasidagi nomutanosiblik bilan bog'liq. Strukturaviy sifatga guruhlarning to'ldirilishi, moddiy-texnik ta'minot, jihozlanish, kadrlar tarkibi va

hujjatlarning yuritilishi kabi nisbatan oson o‘lchanadigan ko‘rsatkichlar kirsa, protsessual sifat pedagog va bola o‘rtasidagi kundalik muloqot, pedagogik qo‘llab-quvvatlash, bolalarning faol ishtiroki, hissiy muhit va ta’limiy o‘zaro ta’sir mazmunini qamrab oladi. Xalqaro tadqiqotlarda aynan protsessual sifatning bolaning rivojlanish natijalari bilan bevosita bog‘liqligi ko‘proq ta’kidlanadi. Shu sababli sifatni faqat strukturaviy ko‘rsatkichlar orqali baholash ta’lim jarayonining bolaning rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi jihatlarini yetarli darajada aks ettirmasligi mumkin. Tadqiqotda shakllantirilgan baholash profilida ham mazkur tafovut kuzatilib, milliy yondashuvda strukturaviy o‘lchov nisbatan yuqori, protsessual o‘lchov esa past darajada namoyon bo‘ldi.

Baholashning formativ funksiyasidan foydalanish masalasi ham alohida e’tibor talab etadi. Black va Wiliam tadqiqotlarida baholashni ta’lim jarayonining tarkibiy qismi sifatida tashkil etish va uning natijalaridan keyingi pedagogik faoliyatni belgilashda foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishi asoslangan[5]. Maktabgacha ta’lim sharoitida mazkur yondashuvning ahamiyati yanada ortadi, chunki bolaning rivojlanishini aniqlashda standartlashtirilgan testlardan ko‘ra tabiiy faoliyat jarayonidagi muntazam kuzatuv, pedagogik muloqot va faoliyat natijalarini tahlil qilish muhimroq hisoblanadi. Demak, baholashning asosiy vazifasi bolani ma’lum bir me’yor bilan taqqoslashdan ko‘ra, uning individual rivojlanish dinamikasini aniqlash va keyingi pedagogik ta’sirni belgilashdan iborat bo‘lishi lozim.

Bunda baholash maqsadi va foydalanilayotgan vosita o‘rtasidagi muvofiqlik muhim metodologik talab sifatida namoyon bo‘ladi[6]. Bola rivojlanishini aniqlash uchun mo‘ljallangan vositadan ta’lim tashkilotlarini reytinglash yoki pedagog faoliyatini attestatsiyadan o‘tkazish maqsadida bevosita foydalanish metodik jihatdan ehtiyotkorlikni talab qiladi. Chunki turli darajadagi baholash obyektlari turlicha indikator, mezon va talqin mexanizmlarini talab etadi. Shu jihatdan maktabgacha ta’limda bola, guruh, pedagogik jarayon, muassasa va tizim darajalaridagi baholash natijalarini o‘zaro bog‘lash bilan birga, ularning maqsadi va qo‘llanish chegaralarini aniq belgilash zarur.

Tadqiqot natijalari asosida maktabgacha ta’limda baholash tizimini takomillashtirishning bir nechta ustuvor yo‘nalishlari belgilandi. Avvalo, Davlat talablarida belgilangan indikatorlar asosida kuzatuvni tashkil etish, natijalarni muntazam qayd etish va pedagogik qarorlar bilan bog‘lash imkonini beruvchi yagona milliy kuzatuv protokolini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Mazkur protokol “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturining rejalashtirish mexanizmlari bilan uyg‘unlashtirilishi baholash natijalarini ta’lim mazmuniga bevosita qaytarish imkonini beradi.

Ikkinchi yo‘nalish ta’lim tashkiloti sifatini baholashda protsessual sifat ko‘rsatkichlarini kuchaytirish bilan bog‘liq. Bunda xalqaro amaliyotda qo‘llanilayotgan ECERS-3 va CLASS kabi yondashuvlarning tegishli komponentlarini milliy ta’lim mazmuni, pedagogik an’analar va tashkiliy sharoitlarni hisobga olgan holda moslashtirish mumkin [7; 8]. Bunday moslashtirish tayyor vositani mexanik tarzda ko‘chirish emas, balki uning metodologik tamoyillarini milliy baholash tizimi bilan uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi.

Uchinchi yo‘nalish guruh darajasidagi baholashni mustahkamlashdan iborat. Bola rivojlanishi haqidagi individual ma’lumotlar pedagogik qaror uchun muhim bo‘lsa-da, guruhdagi umumiy rivojlanish dinamikasi, o‘zaro munosabatlar, pedagogik muhit va ta’lim jarayonining tashkil etilishi haqidagi ma’lumotlar ham sifatni boshqarish uchun zarur. Shu sababli individual va guruh darajasidagi baholash o‘rtasidagi metodik bog‘liqlikni ta’minlash baholash tizimining yaxlitligini oshiradi.

To‘rtinchi yo‘nalish pedagoglarning baholash kompetensiyasini rivojlantirishdir. Kuzatuvga asoslangan baholashning samaradorligi nafaqat vositaning sifatiga, balki pedagogning kuzatuvni to‘g‘ri tashkil etishi, dalillarni xolis qayd etishi, ularni tahlil qilishi va natijalardan pedagogik qaror qabul qilishda foydalana olishiga ham bog‘liq. Shu bois pedagoglarni baholash metodikasi, kuzatuv protokollaridan foydalanish, natijalarni talqin qilish va formativ qayta aloqa

berish bo‘yicha maqsadli tayyorlash baholash tizimini takomillashtirishning ajralmas qismi bo‘lishi kerak.

Shu bilan birga, xalqaro baholash vositalaridan foydalanishda ularning natijalarini milliy ta’lim tizimiga bevosita ko‘chirishdan saqlanish lozim. ECERS-3, CLASS va MELQO kabi vositalar turli maqsad va metodologik asosga ega bo‘lib, ularning indikatorlari milliy standartlar, ta’lim mazmuni va pedagogik sharoitlar bilan qiyosiy tahlil qilinganidan keyingina amaliyotga moslashtirilishi maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv xalqaro tajribaning afzalliklarini saqlagan holda, milliy ta’lim tizimining o‘ziga xos jihatlarini hisobga olish imkonini beradi.

Xulosa. O‘tkazilgan nazariy va qiyosiy tahlil natijalari maktabgacha ta’limda baholashni faqat bolaning erishgan natijalarini qayd etuvchi nazorat vositasi emas, balki bolaning rivojlanish dinamikasini aniqlash, pedagogik jarayonni takomillashtirish va ta’lim sifatini boshqarishga xizmat qiluvchi yaxlit tizim sifatida tashkil etish zarurligini ko‘rsatdi.

Tadqiqotda baholashning bola — pedagogik jarayon — ta’lim tashkiloti — ta’lim tizimi darajalaridan iborat arxitekturasi asoslandi. Ushbu darajalar o‘zaro axborot almashinuvi va qayta aloqa orqali bog‘lanishi lozim. Bola rivojlanishi haqidagi ma’lumot pedagogik qaror qabul qilishga, pedagogik jarayon haqidagi ma’lumot esa ta’lim muhitini va muassasa faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Qiyosiy tahlil Davlat talablari va “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi baholashning mazmuniy asosini yetarlicha shakllantirganini, biroq indikatorlarni kundalik pedagogik amaliyotga tatbiq etish, kuzatuv natijalarini qayd etish va ular asosida pedagogik qaror qabul qilishning yagona metodik mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, baholashda strukturaviy ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda pedagog-bola o‘zaro ta’siri, hissiy muhit, bolaning faol ishtiroki va ta’limiy muloqot kabi protsessual sifat ko‘rsatkichlarini ham hisobga olish muhim.

Tadqiqot asosida rejalashtirish — kuzatuv — hujjatlashtirish — tahlil — pedagogik qaror — qayta aloqadan iborat integrativ baholash sikli taklif etildi. Mazkur yondashuv baholash natijalarini oddiy qayd etish bilan cheklanmasdan, ularni bolaning keyingi rivojlanishi va pedagogik jarayonni takomillashtirishga yo‘naltirish imkonini beradi.

Xalqaro tajribadagi ECERS-3, CLASS va MELQO kabi vositalardan foydalanish imkoniyatlari ham tahlil qilindi. Ularni milliy tizimga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirishdan ko‘ra, metodologik imkoniyatlarini Davlat talablari va “Ilk qadam” dasturi mazmuni bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq. Shu asosda milliy kuzatuv protokolini ishlab chiqish, guruh darajasidagi baholashni kuchaytirish, protsessual sifat indikatorlarini takomillashtirish va pedagoglarning baholash kompetensiyasini rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilanadi.

Umuman olganda, samarali baholash tizimi baholash mazmunining aniqligi, metodik asoslanganligi va natijalarning pedagogik qarorga aylantirilishiga tayanadi. Taklif etilgan integrativ model bola rivojlanishi, pedagogik jarayon va ta’lim sifati o‘rtasidagi uzviy aloqani ta’minlashga xizmat qiladi.

Kelgusida modelni turli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tajriba-sinovdan o‘tkazish, uning indikatorlari validligi va ishonchliligini aniqlash hamda baholash natijalaridan foydalanish samaradorligini empirik jihatdan tekshirish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son. // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. — lex.uz/docs/-4646908.

2. Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi 802-son qarori bilan tasdiqlangan. — lex.uz/docs/-5179335.

3. O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari. Adliya vazirligida 2018-yil 3-iyulda 3032-son bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan. — lex.uz/docs/-3805404.

4. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. — Toshkent: Maktabgacha ta’lim vazirligi, 2018. — 128 b.

5. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. — 1998. — Vol. 5, № 1. — P. 7–74.

6. Early Childhood Assessment: Why, What, and How / Snow C.E., Van Hemel S.B. (eds.); National Research Council. — Washington, DC: The National Academies Press, 2008. — 442 p.

7. Harms T., Clifford R.M., Cryer D. Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS-3). Third Edition. — New York: Teachers College Press, 2015. — 96 p.

8. Pianta R.C., La Paro K.M., Hamre B.K. Classroom Assessment Scoring System (CLASS). Pre-K Manual. — Baltimore: Paul H. Brookes Publishing, 2008. — 112 p.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694